

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 327.061

Щедрова Г. П.,

доктор політичних наук, професор,
завідувач кафедри політології та міжнародних
відносин, ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»
(Україна, Дніпро), galinashed@gmail.com

**Еволюція наукових підходів у межах
політологічного аналізу міжнародних організацій**

Досліджено сфери міжнародних відносин, міжнародної політики та світового політичного порядку, що є середовищем функціонування міжнародних організацій. Проаналізовано передумови виникнення міжнародних організацій, еволюцію їхнього визначення, зокрема перших наукових підходів та сучасних трактувань. Враховуючи багатоаспектність терміну «міжнародна організація», яка пов'язана з тим, що реалізація діяльності організації відбувається одночасно у кількох площинах, було уточнено політологічну інтерпретацію поняття та запропоновано визначення у контексті міжнародних відносин. Етапізовано процес появи і розвитку міжнародних організацій (з періоду Античності до сучасності). Систематизовано дослідницькі підходи щодо ознак та атрибутів міжнародних організацій, критеріїв відповідності та класифікації, їхніх функцій та повноважень. Виявлено сучасні тенденції щодо зміни методологічних пріоритетів у дослідженні міжнародних організацій.

Ключові слова: міжнародна організація, неурядові міжнародні організації, міжнародні відносини, міжнародна політика, світовий політичний порядок.

Міжнародні організації, що почали з'являтися у світі в середині XIX століття з метою забезпечення своєрідної комунікації у галузі адміністративних, земельних питань та проблем міждержавних зв'язків, дали поштовх до глибинних перетворень міжнародних відносин. У свою чергу, інституціоналізація та глобалізація міжнародних відносин у XX столітті актуалізувала проблему виникнення та становлення інституту міжнародних організацій. Саме за їхньої участі у світі відбувається посилення інтеграційних процесів, розширюються галузеві зв'язки між державами та континентами, відбувається врегулювання конфліктних ситуацій та створюються нові політико-економічні та культурні союзи.

Теоретико-політологічний аналіз міжнародних організацій включає визначення не лише їхньої сутності, але й передумов виникнення, класифікації, компетенції, функцій та повноважень, а також політико-нормативної природи та міжнародно-правового статусу. Проблеми створення та діяльності міжнародних організацій присвячені праці класиків політичної думки та засновників теорії міжнародних відносин, зокрема Й. Блунчлі, Г. Єллінека, Л. Зірінга, Ш. Зоргбіба, Дж. Лорімера, В. Шукінга та ін. Різні аспекти функціонування міжнародних організацій у системі міжнародних відносин обґрунтовані у дослідженнях вітчизняних вчених. Так, міжнародні політичні відносини вивчає Л. Герасіна, Г. Перепелиця, еволюцію поняття «міжнародні організації» та їхню класифікацію – Ю. Козак, І. Лукашук, О. Месхія, політико-правове

обґрунтування діяльності міжнародних організацій – В. Шамрай, роль міжнародних організацій у процесі глобалізації – О. Шпакович, неурядові міжнародні організації – І. Балута.

Здійснити аналіз міжнародних організацій автономно від таких понять, як міжнародні відносини, міжнародна політика, світовий політичний порядок тощо, означає звужити предметне поле наукового дослідження. Водночас, потребує політологічного аналізу еволюція терміну «міжнародні організації» та уточнення його сучасної інтерпретації з точки зору політичної науки та галузі міжнародних відносин.

Діяльність міжнародних організацій лежить у площині функціонування системи міжнародних відносин, і поза нею здійснюватися не може. Синонімію «міжнародні відносини – міжнародні політичні відносини – міждержавні відносини», узагальнивши, можна визначити як середовище, де реалізуються принципи міжнародної політики. З цієї позиції дослідник міжнародних відносин Р. Арон інтерпретує їх як відносини між політичними одиницями, зміст яких становлять відносини між державами [2, с. 137].

Уніфікувавши багатоаспектність концепту «міжнародні відносини», зупинимось на двох трактуваннях – вузькому та широкому, на які спирається західна політологія. Так, міжнародні відносини у вузькому значенні об'єднують тільки офіційні відносини, реалізацію яких забезпечують уповноважені держав. Ще одна варіація вузького визначення тлумачить міжнародні відносини як транскордонні відносини або сукупність знань про них. Бачення широкого сенсу зводиться до отождолення міжнародних відносини із зовнішніми відносинами між державами, що не залежать від їх офіційного статусу. Тобто йдеться про взаємодію людей, рух товарів, інформації, грошей тощо.

Водночас, ряд авторів виокремлюють міждержавні відносини в окрему теоретичну одиницю, наголошуючи, що у даному аспекті провідними акторами є саме держави, а не міжнародні організації. Так, на думку Г. Перепелиці, держава як традиційний актор міждержавних відносин визначається політичним режимом, формою державного устрою, типом економічних відносин, характером соціальних відносин у суспільстві [13]. Держава також визначає роль політичної складової у міжнародних відносинах, адже поки існує держава як політичний інститут, початковим критерієм міжнародних відносин лишаються національний суверенітет і міждержавні кордони.

Усю ж сукупність взаємодій – як національних держав, так і міжнародних організацій – включає поняття міжнародної політики. Як зазначає Л. Герасіна, міжнародна політика має широкий соціальний вимір, оскільки характеризує взаємодію щонайменше двох і більше країн та міжнародних організацій. Вона також

може охоплювати відразу всі сторони взаємозв'язків між політичними суб'єктами світової спільноти. Втім, її ключовою особливістю є відсутність у світовій спільноті єдиного центру влади та управління, тому визначити «нередуковану» специфіку міжнародних відносин досить важко, адже вони відрізняються надзвичайною складністю [6, с. 88].

Політична наука нерідко ототожнює поняття «міжнародні відносини» та «міжнародна політика», що зумовлено спільною площиною реалізації – міжнародною ареною. На нашу думку, різниця цих ключових понять дослідження полягає у тому, що міжнародна політика є динамічною одиницею, адже передбачає діяльність та взаємодію держав, а міжнародні відносини є дещо статичними у своєму уособленні системи зв'язків між державами, простору міжнародної політичної діяльності.

Сучасна міжнародна політика також зосереджує свою увагу на досить неоднозначному понятті «світовий політичний порядок». Класики науки про міжнародну політику Г. Моргентгау, Р. Арон та К. Уолтц розуміли світовий порядок як горизонтальний часовий зріз міжнародних відносин, їхній «об'єктивно заданий стан», який у цей період часу встановлюється через співвідношення потенціалів великих держав [17, с. 164]. У той же час, російський теоретик Г. Шахназаров визначав «світовий порядок» як сукупність домінуючих у міжнародних відносинах політичних принципів, правових норм та умов економічного обміну, які формуються під впливом об'єктивних процесів суспільного розвитку та співвідношенням соціальних сил у кожен історичну епоху, становлячи результат взаємодії держав та інших учасників міжнародного життя (міжнародні рухи, світова суспільна думка, міжнародні організації) [16, с. 8–9].

Якщо раніше поняття «світовий порядок» використовували для характеристики міжнародних відносин та взаємодій, які позбавлені конфліктності та стану війни, то модерне визначення вже включає такі аспекти, як культурний, екологічний, ознаки сталого розвитку та збереження здобутків міжнародного спілкування. Ці тези у своєму визначенні світового порядку об'єднала американська дослідниця Е.–М. Слотер, інтерпретувавши їх як систему глобального управління, що інституціоналізує співробітництво і стримує конфлікти до такого ступеня, який дозволяє всім країнам та їхнім народам забезпечити більш стабільний мир, добробут, розпорядження ресурсами Землі та мінімальні стандарти людської гідності [22, с. 166].

Механізм функціонування міжнародних політичних відносин прийнято розглядати у декількох аспектах. По-перше, це державно-правовий підхід, який певною мірою етатизує світову політику, зводячи її до відносин національних держав, дипломатичної гри, військових союзів тощо. Останніми роками ця концепція доповнена політичним підходом, за яким учасниками і суб'єктами міжнародних політичних відносин є також інші суспільні інститути, політичні і політико-культурні організації [6, с. 90–91]. Саме міжнародні організації протягом останніх десятиліть перейняли на себе як специфічні галузеві функції міжнародної взаємодії, так і організацію світового порядку у межах регіонів, континентів та усього світу.

Зв'язок між міжнародними відносинами та міжнародними організаціями має структурно-логіч-

ний характер, позаяк міжнародні організації, згідно формально-юридичного підходу, є суб'єктами міжнародних відносин, як і держави та міжнародні рухи. І якщо перші міжнародні організації носили неполітичний характер, то у контексті глобалізованого світу та домінуючих інтеграційних процесів, саме політична складова стала відігравати провідну роль.

Історично першим етапом аналізу міжнародних організацій можна вважати кінець XIX – початок XX століття. Тоді одночасно з'явилися як самі міжнародні організації, так і зацікавленість науковців у їхньому дослідженні. Узагальнивши історико-політичну ретроспективу виникнення міжнародних організацій, можна умовно виокремити п'ять стадій цього процесу. По-перше, це епоха рабовласницьких держав, коли зокрема у Стародавній Греції з'явилися перші типи міжнародних інститутів – сіммахії та амфікціонії, тобто союзи держав та релігійно-політичні коаліції [12, с. 18–19]. По-друге, період феодалної роздробленості, під час якого мала місце практика об'єднання ворогуючих між собою з метою протистояння сильнішому спільному ворогові. Тоді ж почали з'являтися й перші торгівельні союзи. По-третє, епоха великих географічних відкриттів, промислових революцій та формування світового ринку. По-четверте, міжвоєнний період початку XX століття, ознаменований появою першої у світі міжнародної організації універсального типу з широкою компетенцією – Ліги Націй. І по-п'яте, сучасний етап розвитку міжнародних організацій, що почався у 1945 році.

Науковий дискурс терміном «міжнародна організація» збагатив у 1867 році шотландський учений-юрист Дж. Лорімер. Однак трактування вченого відрізняється як від подальших класичних, так і сучасних визначень, адже для Дж. Лорімера міжнародна організація була тотожна світовому устрою [18, с. 226]. Першим же документом, де було згадано термін «міжнародна організація», став Версальський мирний договір [5]. Там зазначалося, що держави докладуть зусиль до заснування та утримання міжнародних організацій.

Згодом, досліджуючи феномен міжнародної організації, Г. Сллінек визначив цей термін частиною галузі вивчення зв'язків між державами. У Німеччині концепція набула популярності завдяки трактату В. Шукінга під назвою «Організація світу» [20], яку опубліковано у Франції в скороченому варіанті під назвою «Міжнародна організація». У США вираз «міжнародна організація» набув поширення завдяки появі у підручнику «Міжнародні громадські об'єднання» П. Райнша [19, с. 803–806].

Існує широкий спектр сучасних підходів до визначення поняття «міжнародна організація». Вони ґрунтуються на таких сутнісних аспектах, як коло та обсяг функцій, призначення, межі компетенції та юрисдикції, підпорядкованість тощо. Так, згідно звуженого підходу, міжнародні організації можна визначити як певний стабільний інститут багатосторонніх міжнародних відносин, який створюється, щонайменше, трьома сторонами і має погоджені учасниками цілі, компетенцію та свої постійні органи й інші політико-організаційні ознаки. Розширений підхід трактує міжнародні організації як будь-яку групу або асоціацію (союз), яка у своїй діяльності виходить за межі однієї країни і має постійну структуру органів.

Дослідник міжнародного права І. Лукашук визначив міжнародні організації як засновані міжнародним договором організації, покликані на постійній основі координувати дії держав-членів відповідно до наданих їм повноважень [9]. Наголосимо, що таке визначення певним чином обмежується дією міжнародних договорів і не розкриває функціональну складову міжнародних організацій. Відтак доцільно навести більш розширене визначення професора К. Бекяшева, відповідно до якого міжнародна організація – це об'єднання держав, створене на основі норм міжнародного права і міжнародного договору, для здійснення співробітництва в політичній, економічній, культурній, науково-технічній, правовій та інших галузях, що має необхідну для цього систему органів, права і обов'язки, похідні від прав і обов'язків держав, і автономну волю, обсяг якої визначається волею держав-членів [4, с. 356].

Враховуючи багатоаспектність терміну «міжнародна організація», яка пов'язана з тим, що реалізація її діяльності відбувається одночасно у кількох площинах – політичній, економічній, культурно-інформаційній тощо, доцільним є уточнення політологічного визначення поняття, адже саме політична складова в умовах глобалізованого світу превалює над іншими. Таким чином, міжнародну організацію можна визначити як інститут міжнародної політики, який визначає сферу політичного впливу у певній галузі міжнародних відносин та виступає інструментом його здійснення через діяльність як світового (глобального) громадянського суспільства, так і окремих груп тиску на міжнародній арені. Окрім того, у контексті вивчення міжнародних відносин міжнародну організацію можна трактувати як інституціоналізовану форму здійснення міжнародного співробітництва та дипломатичної діяльності.

Важливим уточненням, яке зараз набуває особливої актуальності, є виокремлення із загального трактування неурядових міжнародних організацій. Саме на них покладаються особливі функції розбудови міжнародних, а не міждержавних зв'язків та забезпечення реалізації гуманітарної місії у контексті міжнародних відносин. Окрім того, саме з діяльністю неурядових міжнародних організацій сучасні дослідники пов'язують новий поштовх до розвитку світового, або глобального, громадянського суспільства.

Як визначає дослідник А. Абашидзе, міжнародна неурядова організація – це організація некомерційного характеру, створена не на основі міждержавної угоди, однак відповідно до нормативного акту держави місцез перебування для здійснення діяльності у двох і більше державах відповідно до основних принципів і норма міжнародного права. Фактично міжнародна неурядова організація являє собою об'єднання національних громадських організацій двох і більше держав для досягнення загальних цілей у міжнародному масштабі [1, с. 21]. У свою чергу, український вчений О. Тарасов трактує світове громадянське суспільство як децентралізовану систему самостійних і незалежних від будь-якої держави неурядових інститутів і відносин, що покликані забезпечити умови для самореалізації на міжнародному рівні потреб, інтересів, цілей і прагнень громадянських суспільств, також окремих індивідів та їх колективів і всього світового співтовариства в цілому [14, с. 8].

Європейська конвенція про визнання прав юридичної особи міжнародних неурядових організацій, прийнята Радою Європи в 1986 році, виділяє три ознаки міжнародних неурядових організацій: некомерційний характер діяльності; створення відповідно до внутрішнього акту певної держави; здійснення діяльності у двох і більше державах [7].

Міжнародні організації, посівши важливе місце у процесі здійснення міжнародної політики, отримали й певні ідентифікативні атрибути – ознаки, характеристики, риси тощо. Французький дослідник Ш. Зоргбіб виділив три характеристики, які є притаманними для міжнародних організацій сучасності:

- політична воля щодо співробітництва, зафіксована в установчому договорі;

- постійно діючий апарат, який забезпечує правонаступність у розвитку міжнародної організації;
- автономність компетенцій та рішень [24, с. 3].

Ще один зарубіжний вчений Л. Зірінг сформулював ознаки та атрибути міжнародних організацій. Зокрема, до таких він відніс:

- встановлення зв'язків та співробітництва з іншими об'єднаннями держав та міжнародними організаціями;

- здійснення певними організаціями юридичних та квазіюридичних повноважень, створення в деяких із них спеціальних міжнародних судів;

- наявність у багатьох організацій статусу юридичної особи, що дозволяє їм купувати нерухомість, виступати у судах в якості заявників та відповідачів;

- здійснення правотворчості: розробка міжнародних угод і надання їх для ратифікації та ухвалення резолюцій, що рекомендують відповідні міри та способи вирішення міжнародних проблем [23, с. 8–9].

Кожен етап становлення міжнародних організацій доповнює їх новими гранями та місіями. Так, на думку вітчизняної дослідниці В. Шамрай, сучасному етапу розвитку міжнародних організацій властиві такі риси:

- збільшення впливу міжнародних організацій на міжнародне життя, зокрема економічне;

- посилення ролі недержавних організацій у вирішенні світових проблем (через систему консультацій);

- поява і вже понад 70-річне успішне функціонування універсальної організації глобального типу – Організації Об'єднаних Націй;

- формування мережі міжнародних організацій наднаціонального типу, які інституціонально забезпечують діяльність регіональних інтеграційних угруповань;

- посилення позиції ООН завдяки створенню системи «спеціалізованих установ» у складі 16-ти міждержавних організацій;

- розширення сфери діяльності міжнародних організацій;

- значне збільшення кількості як міждержавних, так і недержавних міжнародних організацій [15, с. 48].

Міжнародний характер організації не залежить від того, чи така організація є відкритою або закритою, загальною або спеціалізованою, універсальною або регіональною. Водночас міжнародна організація має відповідати певним мінімальним критеріям, а саме:

- мати окрему міжнародну правосуб'єктність (зазвичай визначається міжнародною угодою);

– члени організацій повинні бути представлені на рівні центральних урядів або органів центрального уряду;

– мати постійний секретаріат (для того щоб відрізнитися від постійної конференції або не бути додатком іншої організації чи національного уряду) [21, с. 36].

Дж. Лорімер та Й. Блончлі запропонували моделі міжнародних організацій, що відображали б принцип розподілу влад, аналогічно до системи центральних органів держави. Така організація мала б підвищити ефективність міжнародного права, включаючи забезпечення міцного миру. Пропозиції авторів виходять із заперечення можливості встановити міжнародний порядок раз і назавжди, без урахування необхідності розвитку та заперечення абсолютної рівності всіх визнаних держав. Перший варіант проекту передбачав утворення системи міжнародних органів, що складалася б із конгресу, який би поєднував законодавчі та виконавчі функції, і суду з правом перегляду рішень конгресу. При цьому право голосу кожної держави у конгресі мало б залежати від рівня її відносної важливості, який визначався б кожними зборами конгресу на основі ряду критеріїв (включаючи чистий дохід по відрахуванню відсотку національного боргу). Другий варіант проекту, значно детальніший, передбачав створення міжнародної організації, структура якої відображала б модель розподілу законодавчої, виконавчої та судової влади за зразком Великої Британії. Цей проект з очевидністю найбільше відповідав саме її інтересам. Пропонувалося також утворити конгрес європейських держав, що не носив би характеру наддержавної структури і став би виразником їхньої спільної позиції із можливістю розвитку цього конгресу в універсальний [10]. Зауважимо, що продюковані проекти частково знайшли своє втілення у новітніх міжнародних організацій континентального та міжконтинентального масштабів, однак їхні цілі не збігаються із передбаченими авторами.

У контексті теоретичного дослідження міжнародних організацій важливо торкнутися питання їхньої класифікації, адже на початку XXI століття таких організацій у світі налічуються тисячі. Кожна має свій обсяг впливу та повноважень, набір функцій тощо. Так, вітчизняний дослідник міжнародних організацій Ю. Козак включив до переліку критеріїв їхньої класифікації членство суб'єктів міжнародних відносин, юридичний статус організації, географічне поширення, функціональну спрямованість, характер діяльності [11, с. 14].

Відповідно, можна виокремити за складом членів та юридичним статусом міждержавні і неурядові організації; за географічним поширенням – глобальні та регіональні; за функціональною спрямованістю – загальної та спеціальної компетенції; за характером діяльності – універсальні, політичні, економічні, гуманітарні, культурно-просвітницькі, оборонні тощо; за умовами участі та членства – відкриті й закриті [11, с. 20]. Важливо додати, що до відкритих організацій може увійти кожна держава, яка поділяє принципи й статут організації, а до закритих організацій нових членів приймають тільки на запрошення засновників організації.

У сучасному світі значна роль належить не лише політичним, але й економічним міжнародним

організаціям, які, у свою чергу, поділяються на загальноекономічні (Організація економічного співробітництва та розвитку, Європейський Союз, Співдружність незалежних держав, Північноамериканська зона вільної торгівлі, Асоціація держав Південно–Східної Азії тощо) та спеціалізовані (Всесвітній банк, Міжнародний валютний фонд, Світова організація торгівлі, Всесвітня туристична організація, Міжнародна торговельна палата та ін.). Важливим критерієм класифікації міжнародних економічних організацій є ступінь їхньої інтеграції. Так, набули актуальності такі рівні, або шаблі, регіональної економічної інтеграції, як зона преференційної торгівлі, зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний і валютний союз, політичний союз тощо.

Окрім того, ряд авторів наголошує на важливості таких критеріїв типологізації міжнародних організацій, як коло учасників, компетенція, характер повноважень, цілі та принципи, організаційні принципи і сфера багатостороннього регулювання. Відтак серед численних міжнародних організацій за колом учасників організації поділяють на універсальні, відкриті для участі всіх держав (ООН та її спеціалізовані установи), і регіональні, членами яких можуть бути держави одного регіону. За компетенцією розрізняють організації загальної (ООН, Рада Європи, Ліга арабських держав) та спеціальної (Всесвітня поштова спілка, Міжнародна організація праці, Всесвітня організація охорони здоров'я, Міжнародне агентство з атомної енергії) компетенції. За характером повноважень міжнародні організації можуть бути міждержавні й наддержавні / наднаціональні (наприклад, Європейський Союз).

Класифікація за організаційними принципами передбачає участь або неучасть у системі Організації Об'єднаних Націй, з урахуванням профілю організації та цілі діяльності. Згідно цього підходу, міжнародні організації поділяють на такі групи, як міжнародні організації системи ООН, міжнародні організації, що не входять до системи ООН, регіональні економічні організації.

На сьогодні у світі не існує єдиного реєстру міжнародних організацій, зокрема неурядових. Цифри, які характеризують їхню чисельність, коливаються від 20 тисяч – неурядові міжнародні організації та від трьох тисяч – міждержавні організації [11, с. 14–15]. У свою чергу, Україна активно бере участь у діяльності 79-ти міжнародних організацій [8]. Одними з найбільш впливових міжнародних організацій обґрунтовано можна назвати Організацію Об'єднаних Націй (1945 р.), Європейський Союз (1992 р.) та Північноатлантичний Альянс (1949 р.).

Еволюція політологічних теорій щодо визначення сутності міжнародних організацій наразі відбувається в одній площині із функціонуванням цих організацій. Якщо на початку категорія «міжнародна організація» була практично тотожна світовому устрою або зв'язкам між державами, то поступово міжнародні організації отримали структуру, місію та повноваження. Важливим висновком, що спирається на політологічному аналізі еволюції поняття, є констатація поступової політизації міжнародних організацій та посилення у їх діяльності силового блоку та інструментів тиску.

Послугуючись рядом сталих теоретичних конструкцій, наука виробляє сучасні обґрунтування

та підходи до визначення меж компетенцій міжнародних організацій, їхньої нормативно-правової відповідальності, щодо якої використовують термін «міжнародна деліктоздатність суб'єктів міжнародного права», потенціалу у здійсненні механізму міжнародного співробітництва тощо. Зазнає еволюції й методологія дослідження. Так, можемо спостерігати відхід від описовості, спостереження, концептуального рівня досліджень. Натомість превалюючі позиції відходять до аналізу закономірностей, експлікативних та конструктивних методів, емпіричних досліджень у царині визначення тенденцій і перспектив поляризації міжнародних відносин, зокрема участі у цьому процесі міжнародних міжурядових організацій.

Таким чином, сучасний етап політологічного аналізу міжнародних організацій є відзеркаленням еволюції усієї системи міжнародних відносин, яку характеризують постглобалізаційні процеси (зокрема, у західноєвропейському просторі), повернення до питань політико-військової біполярності та поглиблення аспектів культурно-цивілізаційного розвитку. Міжнародні організації, що увібрали увесь спектр напрямів світової політики, залишаються впливовими акторами її реалізації та набувають нових форм і можливостей відповідно до викликів ХХІ століття.

Список використаних джерел

1. Абашидзе А. Х. Неправительственные организации: международно-правовые аспекты / А. Х. Абашидзе, Д. А. Урсин. – М.: РУДН, 2002. – 160 с.
2. Арон Р. Мир і війна між націями / Р. Арон. – К.: МП «Юніверс», 2000. – 688 с.
3. Балута І. Аналіз діяльності міжнародних неурядових організацій в умовах глобалізації / І. Балута // Політичні та правові засади державного управління. – 2017. – №1 (51). – С.1–6.
4. Бекяшев К. А. Международное публичное право: [учеб.] / Л. П. Ануфриева, К. А. Бекяшев, Е. Г. Моисеев, В. В. Устинов [и др.]. – М.: Проспект, 2009. – 1008 с.
5. Версальский мирный договор от 28 июня 1919 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://lawrussia.ru/bigtexts/law_814/page14.htm
6. Герасина Л. Развитие международных политических отношений за умов глобальної реконструкції світу / Л. Герасина // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Сер.: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – 2013. – №4. – С.88–98.
7. Европейская конвенция о признании юридическими лицами международных неправительственных организаций. Страсбург, 24 апреля 1986 года [Электронный ресурс] // Верховна Рада України: Офіційний веб-портал. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_683.
8. Єдиний державний реєстр міжнародних організацій, членом яких є Україна [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ України: Офіційний веб-портал. – Режим доступу: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/io-register>.
9. Лукашук І. Международное право: Особенная часть: учебник для студентов юридических факультетов и вузов [Электронный ресурс] / И. Лукашук. – Изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 517 с. – Режим доступа: http://lib.lunn.ru/KP/Sovremenniki/luakashuk_2.pdf.
10. Мир вечный // Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона [Электронный ресурс]. – СПб., 1890–1907 гг. – Режим доступа: <http://www.vohi.net/brokgauz/index.html>.
11. Міжнародні організації: [Навч. посібник] / [За ред. Ю. Козака, В. Ковалевського, З. Кутайні]. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 440 с.
12. Мокій А. І. Міжнародні організації: [Навч. посіб.] / І. Г. Бабєць, А. І. Мокій, Т. П. Яхно. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 280 с.
13. Перепелица Г. Як жити, відрізняючись, але в гармонії. Теоретичні аспекти міждержавних відносин [Електронний ресурс] / Г. Перепелица // Політика і час. – 2002. – №4. – Режим доступу: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://old.niss.gov.ua/book/perepel.htm&gws_rd=cr&ei=1n1TWb33NOWS6ASEyrfwCA.
14. Тарасов О. В. Міжнародні неурядові організації в системі світового громадянського співтовариства: автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Тарасов Олег Володимирович; НАН України, Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. – К., 1995. – 19 с.
15. Шамрай В. Передумови виникнення та розвитку міжнародних організацій / В. Шамрай // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – №4 (98). – С.46–48.
16. Шахназаров Г. Грядущий миропорядок: о тенденциях и перспективах международных отношений / Г. Шахназаров. – М.: Политиздат, 1981. – 447 с.
17. Ялі М. Поняття та підходи до тлумачення світового порядку / М. Ялі // Дослідження світової політики. – 2014. – №48. – С.160–171.
18. Lorimer J. The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Separate Political Communities / James Lorimer. – Edinburgh & London: William Blackwood and Sons, 1884. – P.225–227.
19. Potter P. B. Origin of the Term «International Organization» / Pitman B. Potter // American Journal of International Law. – 1945. – Vol.39. – №4. – P.803–806.
20. Schücking W. Die Organisation der Welt / Walther Schücking. – Leipzig: Kröner, 1909. – 96 p.
21. Singer H. W. International Development Co-operation: Selected Essays by H. W. Singer on Aid and the United Nations System / H. W. Singer [ed. D. John Shaw]. – N.Y.: Palgrave, 2001. – 249 p.
22. Slaughter A.-M. A New World Order / A.-M. Slaughter. – Princeton and London, 2004. – 368 p.
23. Ziring L. The United Nations. International Organization and World Politics / L. Ziring, R. E. Riggs, J. C. Plano // Harcourt College Publishers. – Orlando, Fl., 2000. – P.8–9.
24. Zörgbibe Ch. Les organisations internationales / Ch. Zörgbibe. – R., 1991. – 127 p.

References

1. Abashidze A. H. Nepravitel'stvennye organizacii: mezhdunarodno-pravovye aspekty / A. H. Abashidze, D. A. Ursin. – M.: RUDN, 2002. – 160 s.
2. Aron R. Myr i vijna mizh nacijamy / R. Aron. – K.: MP «Junivers», 2000. – 688 s.
3. Baluta I. Analiz dij'al'nosti mizhnarodnyh neurjadovyh organizacij v umovah globalizacii' / I. Baluta // Politychni ta pravovi zasady derzhavnogo upravlinnja. – 2017. – №1 (51). – S.1–6.
4. Bekjashev K. A. Mezhdunarodnoe publichnoe pravo: [ucheb.] / L. P. Anufrieva, K. A. Bekjashev, E. G. Moiseev, V. V. Ustinov [i dr.]. – M.: Prospekt, 2009. – 1008 s.
5. Versal'skij mirnyj dogovor ot 28 ijunja 1919 goda [Jelektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: https://lawrussia.ru/bigtexts/law_814/page14.htm
6. Gerasina L. Rozvytok mizhnarodnyh politychnyh vidnosyn za umov global'noi' rekonstrukcii' svitu / L. Gerasina // Visnyk Nacional'noi' jurydychnoi' akademii' Ukrai'ny imeni Jaroslava Mudrogo. Ser.: Filosofija, filosofija prava, politologija, sociologija. – 2013. – №4. – S.88–98.
7. Evropejskaja konvencija o priznanii juridicheskimi licami mezhdunarodnyh nepravitel'stvennyh organizacij. Strasburg, 24 aprelja 1986 goda [Elektronnyj resurs] // Verhovna Rada Ukrai'ny: Oficijnyj veb-portal. – Rezhym dostupu: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/994_683.
8. Jedynyj derzhavnyj rejestr mizhnarodnyh organizacij, chlenom jakyh je Ukrai'na [Elektronnyj resurs] // Ministerstvo zakordonnyh sprav Ukrai'ny: Oficijnyj veb-portal. – Rezhym dostupu: <http://mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/international-organizations/io-register>.
9. Lukashuk I. Mezhdunarodnoe pravo: Osobennaja chast': ucbebnik dlja studentov juridicheskikh fakul'tetov i vuzov [Jelektronnyj resurs] / I. Lukashuk. – Izd. 3-e, pererab. i dop. – M.: Volters Kluver, 2005. – 517 s. – Rezhim dostupa: http://lib.lunn.ru/KP/Sovremenniki/luakashuk_2.pdf.

10. Mir vechnyj // Jenciklopedicheskij slovar' Brokgauza i Efrona [Elektronnyj resurs]. – SPb., 1890–1907 gg. – Rezhim dostupa: <http://www.vehi.net/brokgauz/index.html>.

11. Mizhnarodni organizacii': [Navch. posibnyk] / [Za red. Ju. Kozaka, V. Kovalevs'kogo, Z. Kutajni]. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2007. – 440 s.

12. Mokij A. I. Mizhnarodni organizacii': [Navch. posib.] / I. G. Babec', A. I. Mokij, T. P. Jahno. – K.: Centr uchbovoi' literatury, 2011. – 280 s.

13. Pereplyca G. Jak zhyty, vidriznjajuchys', ale v harmonii'. Teoretychni aspekty mizhderzhavnyh vidnosyn [Elektronnyj resurs] / G. Pereplyca // Polityka i chas. – 2002. – №4. – Rezhym dostupa: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:http://old.niss.gov.ua/book/perepel.htm&gws_rd=cr&ei=1n1TWb33NOWS6ASEyrfwCA.

14. Tarasov O. V. Mizhnarodni neurjadovi organizacii' v systemi svitovogo gromadjans'kogo spivtovarystva: avtoref. dys... kand. juryd. nauk: 12.00.10 / Tarasov Oleg Volodymyrovych; NAN Ukrai'ny, Instytut derzhavy i prava im. V. M. Korec'kogo. – K., 1995. – 19 s.

15. Shamraj V. Peredumovy vynykennja ta rozvytku mizhnarodnyh organizacij / V. Shamraj // Visnyk Kyi'vs'kogo nacional'nogo universytetu imeni Tarasa Shevchenka. – 2013. – №4 (98). – S.46–48.

16. Shahnazarov G. Grjadushhij mirporjadok: o tendencijah i perspektivah mezhdunarodnyh otnoshenij / G. Shahnazarov. – M.: Politizdat, 1981. – 447 s.

17. Jali M. Ponjattja ta pidhody do tlumachennja svitovogo porjadku / M. Jali // Doslidzhennja svitovoi' polityky. – 2014. – №48. – S.160–171.

18. Lorimer J. The Institutes of the Law of Nations: A Treatise of the Jural Relations of Separate Political Communities / James Lorimer. – Edinburgh & London: William Blackwood and Sons, 1884. – P.225–227.

19. Potter P. B. Origin of the Term «International Organization» / Pitman B. Potter // American Journal of International Law. – 1945. – Vol.39. – №4. – P.803–806.

20. Schücking W. Die Organisation der Welt / Walther Schücking. – Leipzig: Kröner, 1909. – 96 p.

21. Singer H. W. International Development Co-operation: Selected Essays by H. W. Singer on Aid and the United Nations System / H. W. Singer [ed. D. John Shaw]. – N.Y.: Palgrave, 2001. – 249 p.

22. Slaughter A.-M. A New World Order / A.-M. Slaughter. – Princeton and London, 2004. – 368 p.

23. Ziring L. The United Nations. International Organization and World Politics / L. Ziring, R. E. Riggs, J. C. Plano // Harcourt College Publishers. – Orlando, FL, 2000. – P.8–9.

24. Zorgbibe Ch. Les organisations internationales / Ch. Zorgbibe. – R., 1991. – 127 p.

Shchedrova G. P., Doctor of Political Sciences, Professor,
Head of department of political science and international relationship
of Alfred Nobel University (Ukraine, Dnipro), galinashed@gmail.com

Evolution of scientific approaches concerning the political analysis of international organizations

The areas of international relations, international politics and the world political order, which are the environment for the functioning of international organizations, are explored. The prerequisites for the emergence of international organizations, the evolution of their definition, including the first scientific approaches and modern interpretations are analyzed. Considering the multifaceted nature of the term «international organization», which is connected with the fact that the realization of the organization's activities occurs simultaneously in several planes, the political interpretation of the concept was clarified and a definition was proposed in the context of international relations. The process of the emergence and development of international organizations (from the period of Antiquity to modern times) has been implemented. The research approaches concerning the features and attributes of international organizations, the criteria of conformity and classification, their functions and powers are systematized. The modern trends in changing methodological priorities in the study of international organizations are revealed.

Keywords: international organization, non-governmental international organizations, international relations, international politics, world political order.

* * *

УДК 323.1

Явір В. А.,

кандидат політичних наук, науковий співробітник,
Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН
України (Україна, Київ), zhabchuk@gmail.com

ЕТНОПОЛІТИЧНА ДЕЗІНТЕГРАЦІЯ: ПОШУК ХАРАКТЕРИСТИК У ВИЗНАЧЕННЯХ СУМІЖНИХ НАУК

Проаналізовано визначення дезінтеграції в гуманітарних та соціально-економічних науках для більш глибокого вивчення явища. З цією метою застосовано міждисциплінарний метод як такий, що дозволяє отримати принципово нове інтегративне знання та характеристики етнополітичної дезінтеграції, які неможливо відслідкувати за допомогою лише інструментарію етнополітології. На прикладі дезінтеграційних проявів в різних державах продемонстровано, що виявлені особливості також притаманні етнополітичній дезінтеграції.

Серед них: об'єктивний або ж примусовий характер етнополітичної дезінтеграції, яка може бути процесом цілеспрямованого впливу, тиску на державу; розуміння інтеграції та дезінтеграції як станів суспільного розвитку, які трансформуються, змінюють одне в одного; рівноваги дезінтеграційно-інтеграційних процесів, їх взаємозв'язку та домінування в певні періоди одного процесу над іншим: дезінтеграція створює умови для інтеграції і за певних умов може завершитися реінтеграцією втрачених територій; притаманність динамізму, нерівномірності розвитку й реалізації форм дезінтеграційно-інтеграційним процесам.

Ключові слова: дезінтеграція, інтеграція, реінтеграція.

Актуальність дослідження етнополітичної дезінтеграції беззаперечна, особливо для вітчизняної етнополітології. Анексія Автономної Республіки Крим Російською Федерацією, втрата контролю над частинами Донецької та Луганської областей – все це прояви глибшого за сукупністю причин та наслідків та тривалішого у часі процесу – етнополітичної дезінтеграції. Він може мати різні форми, які характеризуються більш звичними для політичного дискурсу означеннями – сепаратизм, втрата державою частини її територій, іредентизм, анексія. Однак всі вони є проявами етнополітичної дезінтеграції, визначення, суть, зміст, причини та наслідки якої вимагають ретельного наукового аналізу.

Для більш повного розуміння явища, його особливостей і характеристик проаналізуємо спочатку визначення дезінтеграції, поширене в інших гуманітарних та соціально-економічних науках. Автор є прихильником міждисциплінарного підходу, адже саме ця методологія вивчення етнополітичних явищ та процесів дає можливість побачити їх найнеочікуваніші ракурси, які потім дають змогу помітити та пояснити їх характеристики, які неможливо відслідкувати за допомогою лише інструментарію етнополітології, вузькоспеціалізованої галузі політичного знання. Міждисциплінарні методи пізнання притаманні сучасним науковим дослідженням, оскільки відображають інтегративні тенденції в розвитку науки. Вивчення за їхньою допомогою об'єктів та явищ допомагає отримати принципово нове знання про них.

Малий академічний та енциклопедичний словники дають ідентичне визначення дезінтеграції як розпаду, розчленування єдиного цілого на складові частини [1]. Зауважується, що це поняття є протилежним до інтеграції. Це визначення, як і багато інших, містить дуже важливу характеристику поняття етнополітичної дезінтеграції зокрема. А саме: дезінтеграція може бути процесом цілеспрямованого впливу, проводиться певним суб'єктом політичних відносин щодо іншого примусово, в позаправовий спосіб та навіть у насильницький спосіб.